

Doorlopende leerlijnen Bewegen & sport in Curriculum.nu

Eén van de opdrachten binnen Curriculum.nu (zie tabel 1 in kader) was om doorlopende leerlijnen te beschrijven van onderbouw PO tot en met de bovenbouw van VO en om daarbij de inhouden aan te laten sluiten bij de voorschoolse educatie en het vervolgonderwijs en de arbeidsmarkt. In dit artikel wordt beschreven waar dat in de bouwstenen voor Bewegen & Sport toe heeft geleid en of de kwestie van de doorlopende leerlijnen daarmee is opgelost.

TEKST CORIKE VAN DE MERWE, MARCO VAN BERKEL EN BEREND BROUWER

Doorlopende leerlijnen

Wat bedoelen we met doorlopende leerlijnen? SLO hanteert de volgende definitie van een leerlijn: "Een beredeneerde opbouw van tussendoelen en inhouden op weg naar een einddoel"¹. Dit gaat over de interne logica van wat we aan leerlingen aanbieden binnen een vak of leergebied, over wat we aan leerlingen aanbieden in het onderwijs, een aanbodgerichte invulling van het begrip leerlijn. Een leerlijn is doorlopend als de inhouden aansluiten bij de vorige fase en bij een volgende fase. In dit geval als de overgangen van kleuters naar groep 3, van groep 8 naar de verschillende sectoren in het VO, van de onderbouw van het VO naar de bovenbouw en van de

bovenbouw naar het vervolgonderwijs vloeiend of drempelloos zijn. Voor het vak Engels is het in de brugklas een probleem om aan te sluiten bij de vorige fase (groep 7/8), omdat in het PO Engels nog erg verschillend wordt gegeven en er grote verschillen tussen basisscholen zijn hoeveel tijd ze besteden aan Engels. Voor het bewegingsonderwijs ligt daar vermoedelijk ook de grootste overgang, zeker als er in het primair onderwijs naast vakleerkrachten of vakspecialisten ook groepsleerkrachten aan hun eigen klas lesgeven en een heel beperkt aanbod hebben (bijvoorbeeld alleen trefbal en paaltjesvoetbal). Voor het bewegingsonderwijs is dit de laatste jaren gelukkig al een stuk beter geworden.

▼
*Slackline, nieuwe
activiteit*

Toen het project Curriculum.nu -nu alweer ruim drie jaar geleden- van start ging kregen de ontwikkelteams de volgende werkopdracht mee. Curriculum.nu richt zich op de ontwikkeling van een curriculum:

- dat toekomstgericht is en waarbij de ontwikkeling van de leerling centraal staat
- dat samenhangend is
- waarbij er meer balans is tussen de drie hoofdoelen in het onderwijs: kwalificatie, socialisatie en persoonlijke vorming
- dat een heldere doorlopende leerlijn PO-VO kent, waarbij er ook sprake is van een goede aansluiting op de voorschoolse periode en het vervolgonderwijs
- waarin de – door de overheid vast te leggen – kern voor alle leerlingen in het PO en VO beperkt is zodat overlappendheid wordt teruggedrongen en er voldoende keuzeruimte is voor scholen en leerlingen
- dat scholen voldoende houvast biedt om op schoolniveau tot een samenhangend en doorlopend curriculum te komen.

De ontwikkelteams leveren een basis voor vernieuwing van het landelijke curriculum en richten zich daarbij op:

- het kerncurriculum: dat wat landelijk vastgelegd wordt in doelen voor alle leerlingen en scholen. Het keuzedeel is aan de scholen en biedt hun de ruimte om vanuit hun onderwijsvisie zelf invulling te geven aan de brede opdracht van het onderwijs
- wat uitvoerbaar is binnen het huidige onderwijsstelsel wat betreft de indeling in sectoren en de beschikbare onderwijstijd.

Zorgen voor een doorlopende lijn

Curriculum.nu richt zich op de ontwikkeling van een curriculum met een heldere doorlopende leerlijn van PO naar VO, die voortbouwt op de voorschoolse educatie en aansluit op het vervolgonderwijs. De ontwikkelteams werken de visie en grote opdrachten uit voor de hele doorlopende lijn. Vanuit deze basis werken zij concrete kennis en vaardigheden uit voor de verschillende fasen van het onderwijs, te weten:

- PO-onderbouw: leerjaar 1–4
- PO-bovenbouw: leerjaar 5-8
- VO-onderbouw: voor vmbo betreft dit leerjaar 1-2, voor havo/vwo gaat het om leerjaar 1-3
- VO-bovenbouw: voor vmbo betreft dit leerjaar 3-4, voor havo gaat het om leerjaar 4-5, en voor vwo om leerjaar 4-6.

Bij het uitwerken van deze doorlopende leerlijn zorgen de ontwikkelteams ervoor dat:

- de grote opdrachten en bouwstenen van kennis en vaardigheden per fase op elkaar voortbouwen
- de keuzes voor doelen en inhoud per bouw gebaseerd zijn op recente wetenschappelijke inzichten vanuit de ontwikkelingspsychologie. Hiervoor hebben ze de beschikking over een handreiking ontwikkelingspsychologie
- ze bij hun keuzes de input vanuit het vervolgonderwijs en vanuit voorschoolse instanties meenemen
- de opbrengsten die ze ontwikkelen ertoe bijdragen dat leerlingen door kunnen stromen naar vervolgonderwijs, te weten mbo, hbo en WO, en de arbeidsmarkt
- de opbrengsten die ze ontwikkelen ertoe bijdragen dat leerlingen door kunnen stromen van vmbo naar havo en van havo naar vwo.

▲ **Tabel 1: Opdracht Curriculum.nu**

Van bouwstenen naar kerndoelen

Het Ontwikkelteam B&S formuleerde zes bouwstenen. Die bouwstenen zijn: leren bewegen, gezond bewegen, bewegen regelen, bewegen betekenis geven, samen bewegen en beweegcontexten verbinden². Die bouwstenen zijn nog geen kerndoelen, ze geven alleen aan over welke onderwerpen er doelen geformuleerd zouden moeten worden. In de vervolgfase moet blijken hoe de bouwstenen omgezet gaan worden in kerndoelen. Hoeveel kerndoelen komen er? Worden het afzonderlijke kerndoelen of worden ze geclusterd? Hoe komt de balans tussen kwalificatie, socialisatie en persoonsvorming te liggen? Zijn alle kerndoelen van dezelfde orde of ontstaat er een prioritering in? Hoe concreet of abstract worden die nieuwe kerndoelen? De huidige generatie kerndoelen biedt scholen heel veel ruimte en weinig richting. Hoe wordt dat bij de nieuwe doelen?

¹ <https://www.slo.nl/thema/vakspecifieke-thema/kunst-cultuur/leerplankader-kunstzinnige-orientatie/lexicon/leerlijn/>

² Zie voor de inhoud van de bouwstenen <https://www.curriculum.nu/voorstellen/bewegen-sport/>

Dit is een belangrijke vraag in een land waar de vrijheid van inrichting van onderwijs een groot goed is. En ook al geven de nieuwe kerndoelen meer richting dan de huidige, toch zullen scholen en docenten veel ruimte hebben om er een eigen invulling aan te geven.

Doorlopende lijn in de bouwstenen

De bouwstenen gelden voor de hele periode van funderend onderwijs. Bovendien is voor die hele periode dezelfde wijze van formuleren gekozen. Voor *leren bewegen* zijn beweeguitdagingen beschreven voor leerlingen van vier tot vijftien en deze zijn ook richtinggevend voor daarna. Ook voor de andere bouwstenen zijn clusters beschreven die gelden van onderbouw PO tot en met bovenbouw VO en elk cluster is uitgewerkt in kennis en vaardigheden met een opbouw in complexiteit. Een voorbeeld van de opbouw in complexiteit binnen *leren bewegen*:

Klimmen: de leerlingen leren

Onderbouw PO	Klauteren op en tegen verschillende toestellen Hangend klimmen aan toestellen
Bovenbouw PO	Klauteren tegen, op en over verschillende toestellen en aan toestellen hangend klimmen in verschillende richtingen
Onderbouw VO	Klimmen tegen en aan toestellen met weinig steunpunten

Inblijven en uitmaken: de leerlingen leren

Onderbouw PO	Overlooptikspelen en kriskrastikspelen
Bovenbouw PO	Tikspelen waarbij de leerlingen tegelijk meer rollen hebben (tikken, weglopen en bevrijden), jagerbalspelen met meer jagers en bevrijdingsmogelijkheden en eenvoudige slag- en loopspelen
Onderbouw VO	Deelnemen aan complexere tref- en jagerbalspelen en vormen van slag- en loopspelen

Van macro- naar leerlingniveau

In de voorbeelden hierboven zie je een duidelijke, zij het globale, opbouw in de verschillende activiteiten die in elke fase aangeboden kunnen worden. Maar dit is een opbouw op macroniveau. Leerplannen heb je op veel niveaus (tabel 2). Kerndoelen op macroniveau betekenen nog niet dat het lesaanbod er overal hetzelfde uitziet (microniveau), laat staan dat leerlingen hetzelfde leren (nanoniveau). Misschien geldt dat voor ons leergebied nog meer dan voor andere leergebieden, waarvoor al wel heel lang referentieniveaus en eindexameneisen bestaan. Hier zijn andere middelen voor nodig. Zo'n globale opbouw kan goed uitgewerkt worden in handreikingen of in methodes. Die kunnen dan

Niveau	Voorbeelden
Supra	Internationaal niveau (verdragen, kaders, vergelijkingen)
Macro	Landelijke richtlijnen en kaders (al dan niet voorschrijvend), zoals kerndoelen, examenprogramma's, referentieniveaus taal en rekenen en leerlijnen
Meso	Leerplan (leerlijn) op schoolniveau: eigen invulling en verantwoording door de school
Micro	Leerplan (leerlijn) gericht op het werken in de klas; invulling vooral door de leraar; invloed methode
Nano	Persoonlijke leerplan (leerlijn); invulling op leerlingniveau

▲
Tabel 2:
Leerplanniveaus

als basis dienen voor een vloeiende overgang tussen de verschillende fasen in het onderwijs. Daarnaast zorgen studiedagen, artikelen, vakgroepoverleg, enzovoort voor een meer op elkaar afgestemde vertaling van het curriculum op macroniveau naar een praktijk met meer vergelijkbare leerresultaten.

De ene bouwsteen is de andere niet

Naast bouwstenen voor *leren bewegen* zijn er ook bouwstenen met een wat ander karakter. *Bewegen betekenis geven* bijvoorbeeld, of *bewegen regelen*. We geven weer twee voorbeelden.

Voor *bewegen betekenis geven* is er voor het cluster verkennen de volgende opbouw:

Verkennen: de leerlingen leren

Onderbouw PO	Oriënteren op een breed scala aan nieuwe en/of bekende beweegactiviteiten door die te ervaren
Bovenbouw PO	Oriënteren op en ervaren van nieuwe en/of bekende beweegactiviteiten met verschillende aspecten van beweegcontexten
Onderbouw VO	Oriënteren op en ervaren van nieuwe en/of bekende beweegactiviteiten met verschillende aspecten van beweegcontexten

En voor het cluster regels & afspraken binnen bewegen regelen:

Regels & afspraken: de leerlingen leren

Onderbouw PO	Aangereikte regels toepassen in arrangementen
Bovenbouw PO	Regels toepassen in arrangementen en aan te passen
Onderbouw VO	Zelfstandig regels afspreken voor een goed verloop van de activiteit Regels aanpassen als de activiteit niet goed loopt of niet interessant meer is Afspraken maken over verdeling van rollen en taken om de activiteit op te starten en op gang te houden

Voor de bouwsteen *leren bewegen* is de opbouw al erg globaal. Maar de geschetste opbouw van de kennis en vaardigheden lijkt wel redelijk parallel

te lopen met recente methodes en basisdocumenten. Voor deze bouwsteen is ook al veel praktijkkennis opgebouwd die daar een goede onderbouwing voor levert. Veel vakleraren hebben de laatste jaren de opbouw van de kennis en vaardigheden van *leren bewegen* al op een vergelijkbare manier opgenomen in hun vakwerkplan. Voor de andere bouwstenen ligt dat ingewikkelder. Voor sommige bouwstenen is het veel lastiger om aan te geven welke kennis en vaardigheden in elke fase haalbaar is voor alle leerlingen. Want ook deze vaardigheden moeten geoefend worden in een zekere herhaling. Kunnen we elke leerling bijvoorbeeld voldoende laten oefenen in de rol van scheidsrechter en/of coach? Daarnaast zijn er ook contextverschillen die de opbouw beïnvloeden. De activiteit bijvoorbeeld, of de groep. Elkaar helpen bij balanceren is eenvoudiger dan het vangen van een salto. In de ene groep wordt het corrigeren van regelovertrekkingen snel geaccepteerd. In een andere klas kan het samen bewegen weer heel moeilijk

Het beoogde curriculum	De visie achter het curriculum
	Het curriculum zoals opgeschreven (in kerndoelen en in methoden)
Het uitgevoerde curriculum	Hoe de docent dat curriculum begrijpt
	Hoe de docent feitelijk de lessen geeft
Het gerealiseerde curriculum	De getoetste leerresultaten
	Wat de leerlingen er echt van meenemen

gaan. Hier spelen veel meer factoren een rol bij de opbouw binnen de bouwsteen. Het karakter van het leerproces lijkt hier veel minder lineair te verlopen. En dit zijn nog tamelijk bekende aspecten van bewegingsonderwijs. Voor de nieuwe bouwstenen bewegen betekenis geven en beweegcontexten verbinden bevinden we ons nog sterker op onontgonnen terrein.

Verschijningsvormen en interpretatieruimte

Bij alle bouwstenen zie je dat de toename van complexiteit niet langs strakke criteria beschreven is. De vraag is ook of dat kan en wenselijk is als er zulke grote verschillen zijn tussen leerlingen. Om aan die verschillen tegemoet te kunnen komen, moeten docenten hun programma op maat snijden van hun leerlingen. Elke vakgroep en elke docent zal een vertaling van de kerndoelen moeten maken: *“Wat denk ik dat er met die kerndoelen bedoeld wordt? Hoe ga ik dat handen en voeten geven voor mijn leerlingen?”*.

En elke leerling zal zich (misschien) dingen afvragen: als *“Wat wil die docent nou eigenlijk van me? Waarom moet ik dit doen?”*. In elke ver-taalstap ontstaat er meer verschil tussen de oorspronkelijke visie en datgene dat in de praktijk wordt gerealiseerd.

Dat is niet per se slecht, maar het betekent wel dat de verschillen tussen wat leerlingen aangeboden krijgen en leren op school toenemen. De curriculaire verschijningsvormen (tabel 3) geven weer wat er mogelijk ‘lost in translation’ gaat.

Tot slot: het leerling perspectief

Als een curriculum is beschreven met een opbouw zoals in de bovengenoemde voorbeelden, doorlopen de leerlingen dan vanzelfsprekend een mooi doorlopend leerproces en ervaren zij een vloeiende overgang van kleuters naar groep 3, van groep 8 naar het VO en van de onderbouw van het VO naar de bovenbouw? Nee, niet per definitie. De bouwstenen van Curriculum.nu zijn -slechts- mooie richtingaanwijzers op macroniveau. Maar of daar een betekenisvolle ontwikkeling richting een leven lang met plezier deelnemen aan bewegen en sport uit voortkomt voor elke leerling is toch echt een opdracht aan hun leraren. Leraren vertalen deze meer algemene doelen per fase naar activiteiten, en specifieke klassikale en individuele leermomenten voor leerlingen. Zij moeten er mooie programma’s van maken die recht doen aan de behoeften van elk kind. Daar hebben leraren veel vrijheid en dus verantwoordelijkheid in. Zo is het in Nederland georganiseerd.

Tussen klas 1 en klas 2 kan een leerling al een grote overgang ervaren als twee verschillende leraren lesgeven op dezelfde school en op een verschillende manier hun lessen geven. Dat geldt nog veel sterker bij de overgang van de ene school naar de andere. Om een doorlopende leerlijn voor leerlingen te creëren wordt er dus ook veel gevraagd van goed overleg met elkaar en goed samenwerken vanuit de verschillende sectoren. Dat zijn de kwesties die ertoe doen.

Corike van de Merwe en Berend Brouwer zijn curriculumontwikkelaar bewegen en sport bij SLO, het Nationaal Expertisecentrum Curriculumontwikkeling. Marco van Berkel was tot voor kort hun collega bij SLO.

▲
Tabel 3: Curriculaire verschijningsvormen

Waterpolo, zeldzaam op school

Foto's

Anita Riemersma en
Hans Dijkhoff

Contact

c.vandemerwe@slo.nl,
b.brouwer@slo.nl,
berkelm@xs4all.nl.

Kernwoorden

doorlopende leerlijnen,
curriculum.nu, po, vo